

บทที่ 4

ผลการศึกษา

1. การคัดเลือกพื้นที่ศึกษาตัวแทนของลักษณะภูมิสังคมในแต่ละรูปแบบ

จากการรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้อง และพิจารณาโดยอาศัยลักษณะของพื้นที่ บริบทของชุมชน รวมทั้งรูปแบบกิจกรรมและความพร้อมของศูนย์พัฒนาโครงการหลวง สามารถคัดเลือกพื้นที่ศึกษานำร่องภายใต้บริบทของ 3 รูปแบบภูมิสังคมหลัก ดังนี้ ภูมิสังคมป่าเมี่ยง เริ่มดำเนินงานในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงป่าเมี่ยง จ.เชียงใหม่ ภูมิสังคมที่มีการทำนาเป็นหลัก เริ่มดำเนินงานในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงทุ่งเริง จ.เชียงใหม่ และศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่ลาน้อย จ.แม่ฮ่องสอน และภูมิสังคมที่มีฐานจากการปลูกฝิ่น เริ่มดำเนินงานในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แฮ จ.เชียงใหม่ ส่วนภูมิสังคมที่ยังชีพด้วยการหาของป่าและล่าสัตว์ ซึ่งได้ตั้งเป้าไว้ในตอนเริ่มดำเนินงานวิจัย พบว่า มักพบสอดคล้องอยู่ในทั้งสามรูปแบบภูมิสังคมข้างต้น ทำให้ไม่สามารถแยกภูมิสังคมดังกล่าวออกเป็นอีกหนึ่งรูปแบบภูมิสังคมที่ชัดเจนได้ ทั้งนี้ สามารถแสดงรายละเอียดของชุมชนนำร่องของโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการพัฒนาชุมชนต้นแบบโครงการหลวงเพื่อให้คนอยู่อาศัยร่วมกับป่าไม้และสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืนดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ชุมชนนำร่องของโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการพัฒนาชุมชนต้นแบบโครงการหลวงเพื่อให้คนอยู่อาศัยร่วมกับป่าไม้และสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน

ภูมิสังคม	ศูนย์พัฒนาโครงการหลวง	ชุมชนนำร่อง
ภูมิสังคมป่าเมี่ยง	ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงป่าเมี่ยง	บ้านปางบง หมู่ที่ ๑ ต.เทพเสด็จ อ.ดอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่
ภูมิสังคมที่มีการทำนาข้าวเป็นหลัก	ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่ลาน้อย (นาขั้นบันได)	บ้านดง หมู่ที่ ๕ ต.ห้วยห้อม อ.แม่ลาน้อย จ.แม่ฮ่องสอน
	ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงทุ่งเริง (นาพื้นที่ราบ)	บ้านแม่ขันลเหนือ หมู่ที่ ๖ ต.บ้านปาง อ.หางดง จ.เชียงใหม่
ภูมิสังคมที่มีฐานจากการปลูกฝิ่น	ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แฮ	บ้านห้วยขมิ้น หมู่ที่ ๑๗ (ย่อมบ้านป่าเกี๊ยะน้อย) ต.แม่นาจร อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่

2. ข้อมูลพื้นฐานทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม รวมทั้งองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวิถีชีวิตของชุมชนนำร่องในแต่ละรูปแบบภูมิสังคม

จากการรวบรวมทุติยภูมิที่เกี่ยวข้อง และวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมในเบื้องต้น (ตารางที่ 3 และ 4) พบว่า ในแต่ละชุมชนมีการพัฒนา

ตารางที่ 3 องค์ประกอบของระบบภูมิสังคมบริเวณพื้นที่ศึกษาของโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการพัฒนาชุมชนต้นแบบโครงการหลวงเพื่อให้คนอยู่อาศัยร่วมกับป่าไม้และสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน

องค์ประกอบของระบบภูมิสังคม	ลักษณะของพื้นที่ศึกษา			
	ชุมชนป่าเมี่ยง	ชุมชนที่ทำนาข้าวเป็นหลัก		ชุมชนที่มีฐานจากการปลูกฝิ่น
ศูนย์พัฒนาโครงการหลวง ปีที่เริ่มดำเนินงานพัฒนา ชุมชนนาร่องของโครงการวิจัย	ศ.ป่าเมี่ยง พ.ศ. 2524 บ้านปางบง ต.เทพเสด็จ อ.ดอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่	ศ.แม่ลำน้อย (นาข้าวบนพื้นที่สูง) พ.ศ. 2523 บ้านดง ต.ห้วยห้อม อ.แม่ลำน้อย จ.แม่ฮ่องสอน	ศ.ทุ่งเริง (นาข้าวบนพื้นที่ราบ) พ.ศ. 2521 บ้านแม่ชนิดเหนือ ต.บ้านปาง อ.หางดง จ.เชียงใหม่	ศ.แม่แฮ พ.ศ. 2521 บ้านห้วยขมิ้น (ห้วยอมบ้านป่าเกี๊ยะน้อย) ต.แม่นาจร อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่
การก่อตั้งชุมชน ชาติพันธุ์	พ.ศ. 2498 ไทยพื้นราบ	พ.ศ. 2430 เผ่าละว้า (ลีวี่ะ)	ประมาณ พ.ศ. 2200 ไทยพื้นราบ	แยกจากบ้านแม่แฮเหนือเมื่อปี พ.ศ. เผ่ากะเหรี่ยง
จำนวนครัวเรือน (ครัวเรือน)	41	147	66	117 (54)
จำนวนประชากร (คน)	125	934	217	510 (265)
อาชีพ	ส่วนใหญ่ทำสวน	ทำนา และทำไร่	ทำนา และทำสวน	ทำนา และทำสวน
ศาสนา	ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ	พุทธ และคริสต์	ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ	ส่วนใหญ่นับถือศาสนาคริสต์ (90 %)
รายได้เฉลี่ย (บาท/คน/ปี)	63,820.80	27,098.02	45,707.00	27,169.00
ลักษณะของพื้นที่				
ความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง (เมตร)	900 - 1,600	900-1,100	500-800	800-1700
อุณหภูมิสูงสุดเฉลี่ย (องศาเซลเซียส)	30	34	38	25.7
อุณหภูมิต่ำสุดเฉลี่ย (องศาเซลเซียส)	8	18.5	14	15.6
อุณหภูมิเฉลี่ย (องศาเซลเซียส)	19	19	24	20.7
ปริมาณฝนรายปีเฉลี่ย (มิลลิเมตร)	1,700.00	1,400.00	1,450.00	1,109.00
ทรัพยากรป่าไม้	ป่าเบญจพรรณ, ป่าดิบเขา	ป่าดิบเขา	ป่าเบญจพรรณ	ป่าดิบเขา
ทรัพยากรน้ำ				
- ปริมาณน้ำใช้ในครัวเรือน	เพียงพอตลอดปี	เพียงพอตลอดปี	เพียงพอตลอดปี	เพียงพอตลอดปี
- ปริมาณน้ำเพื่อการเกษตร	เพียงพอตลอดปี	เพียงพอตลอดปี	เพียงพอเฉพาะในฤดูฝน	เพียงพอตลอดปี
- คุณภาพแหล่งน้ำผิวดิน	มีปัญหามาก	มีปัญหาปานกลาง	มีปัญหาน้อย	มีปัญหาน้อย
ทรัพยากรดิน				
- คุณภาพดิน	มีปัญหาน้อย	มีปัญหาน้อย	มีปัญหาปานกลาง	มีปัญหามาก

ตารางที่ 4 ผลการวิเคราะห์สถานภาพองค์ประกอบทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของพื้นที่ศึกษา สำหรับใช้วางแผนทางพัฒนาชุมชนต้นแบบโครงการหลวงในแต่ละรูปแบบภูมิสังคม

สถานภาพองค์ประกอบ ของพื้นที่ศึกษา	พื้นที่ศึกษา			
	ชุมชนป่าเมี่ยง	ชุมชนที่ทำนาข้าวเป็นหลัก		ชุมชนที่มีฐานจากการปลูกฝิ่น
	ศ.ป่าเมี่ยง (บ้านปางบง) ต.เทพเสด็จ อ.ดอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่	ศ.แม่ลาน้อย (บ้านดง) ต.ห้วยห้อม อ.แม่ลาน้อย จ.แม่ฮ่องสอน	ศ.ทุ่งเรียง (บ้านแม่ขนิลเหนือ) ต.บ้านปาง อ.หางดง จ.เชียงใหม่	ศ.แม่แอ (ห้วยอมบ้านป่าเกี๊ยะน้อย) ต.แม่जार อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่
เศรษฐกิจ	<ol style="list-style-type: none"> มีพื้นที่ทางการเกษตรจำกัด รายได้จากการเก็บเมี่ยงลดลง เนื่องจากค่านิยมในการบริโภคเมี่ยงลดลง 	<ol style="list-style-type: none"> ผลผลิตข้าวราคาต่ำ ต้นทุนการผลิตสูงจากการใช้สารเคมีทางการเกษตร (กะหล่ำปลี) ขาดแคลนเงินทุนในการปลูกผักในโรงเรือน 	<ol style="list-style-type: none"> เกษตรกรบางรายขาดที่ดินทำกินเนื่องจากการขายที่ของตนให้กับนายทุน 	<ol style="list-style-type: none"> มีผลผลิตล้นตลาดในช่วงฤดูการ มีการใช้ประโยชน์จากพืชอาหารในท้องถิ่นลดลง
สังคม	<ol style="list-style-type: none"> มีการอพยพย้ายถิ่นออกไปทำงานข้างนอก 	<ol style="list-style-type: none"> มีการอพยพย้ายถิ่นออกไปทำงานข้างนอก ชุมชนได้รับการศึกษาน้อย 	<ol style="list-style-type: none"> มีการอพยพย้ายถิ่นออกไปทำงานข้างนอก 	<ol style="list-style-type: none"> ปัญหาเสพติด การฆ่าตัวตายต่อเนื่อง มาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน
สิ่งแวดล้อม	<ol style="list-style-type: none"> มีน้ำเสียจากกระบวนการผลิตกาแฟ ขาดกระบวนการจัดการขยะในชุมชนที่ดี 	<ol style="list-style-type: none"> ไม่มีการจัดการขยะในชุมชน ใช้สารเคมีทางการเกษตรสูง (กะหล่ำปลี) ขาดแคลนแหล่งกักเก็บน้ำเพื่อการเกษตร มีการเลี้ยงสัตว์แบบปล่อย พื้นที่ลาดชัน มีความเสี่ยงต่อการเกิดชะล้างพังทลาย และดินถล่มสูง ยังไม่มีระบบแบ่งเขตการใช้ที่ดินอย่างชัดเจน 	<ol style="list-style-type: none"> การกว้านซื้อที่ดินจากนายทุน การใช้พื้นที่ทางการเกษตรบางแห่งยังไม่ถูกต้องตามหลักอนุรักษ์ดินและน้ำ ยังไม่มีระบบแบ่งเขตการใช้ที่ดินอย่างชัดเจน 	<ol style="list-style-type: none"> ขาดกระบวนการจัดการขยะในชุมชนที่ดี มีการเลี้ยงสัตว์แบบปล่อย ยังไม่มีระบบแบ่งเขตการใช้ที่ดินอย่างชัดเจน

ตารางที่ 4 (ต่อ)

กิจกรรม	พื้นที่ศึกษา			
	ชุมชนป่าเมี่ยง	ชุมชนที่ทำนาข้าวเป็นหลัก		ชุมชนที่มีฐานจากการปลูกฝิ่น
	ศ.ป่าเมี่ยง (บ้านปางบง) ต.เทพเสด็จ อ.ดอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่	ศ.แม่ลำน้อย (บ้านดง) ต.ห้วยห้อม อ.แม่ลำน้อย จ.แม่ฮ่องสอน	ศ.ทุ่งเริง (บ้านแม่ขนิลเหนือ) ต.บ้านปาง อ.หางดง จ.เชียงใหม่	ศ.แม่แฮ (ห้วยอมบ้านป่าเกี๊ยะน้อย) ต.แม่ณาจร อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่
การดำเนินงานพัฒนาในช่วงที่ผ่านมา	1.กาแฟ 2.เห็ดเศรษฐกิจ 3.ไม้ดอกไม้ประดับ (เฟิร์น กล้ายไม้) 4.การเลี้ยงผึ้งโกรน 5.การเพาะปลูกพืชท้องถิ่น (ลิ้นจี่) 6.การเก็บใบเมี่ยง และการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ใบเมี่ยง (หมอนใบเมี่ยง)	1. การผลิตผักปลอดสารพิษ/อินทรีย์ 2. การปลูกพืชในโรงเรือน 3. ไม้ผลเมืองหนาว 4. กาแฟ 5. มีรายได้เสริมจากการปลูกพืชท้องถิ่น (เนียง หมาก)	1. การผลิตผักและสมุนไพร ปลอดสารพิษ/อินทรีย์ 2. ไม้ผล (อะโวคาโด) 3. การแปรรูปผลิตภัณฑ์: แชมพูและครีมนวดผมหอมอะโวคาโด	1.การผลิตผักระบบอินทรีย์และ GAP 2.ไม้ผลเมืองหนาว (พลับ สตรอเบอร์รี่)
แนวทางในการพัฒนา - ศูนย์พัฒนาโครงการหลวง - ชุมชน	ศูนย์การเรียนรู้กาแฟ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ-เกษตร (วนเกษตร, เส้นทางศึกษาระบบชาติป่าดิบเขา)	ศูนย์การเรียนรู้ชาวนบนพื้นที่สูง, ผ้าทอ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ-เกษตร (นาขั้นบันได, วัฒนธรรมชนเผ่า)	ศูนย์การเรียนรู้การปลูกอะโวคาโด การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ-เกษตร (เกษตรอินทรีย์)	ศูนย์การเรียนรู้การปลูกพลับ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ-เกษตร (การเกษตรแบบอนุรักษ์ดินและน้ำ)

ทางด้านเศรษฐกิจที่ดีขึ้น โดยมีอาชีพส่วนใหญ่อยู่ในภาคเกษตรกรรม และมีรายได้ผ่านเกณฑ์มาตรฐานของประเทศ ด้านสังคม ชุมชนมีความเข้มแข็ง มีการรวมกลุ่ม และมีส่วนร่วมในกิจกรรมส่วนรวมในระดับที่แตกต่างกัน โดยมีแนวโน้มในการเข้าร่วมกิจกรรมส่วนรวมของชุมชนน้อยลงกว่าในอดีต ทั้งนี้เนื่องจากสมาชิกแต่ละคนต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับกิจกรรมการประกอบอาชีพ ในส่วนของด้านสิ่งแวดล้อมเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงวิถีเกษตรเพื่อการยังชีพเข้าสู่ระบบเกษตรเชิงพาณิชย์มากขึ้น ทำให้ทรัพยากรในพื้นที่ถูกใช้ประโยชน์อย่างเข้มข้น และในบางชุมชนเริ่มเกิดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม เช่น ปัญหาขยะ ปัญหาน้ำเสีย มีอัตราการชะล้างพังทลายของดินสูง คุณภาพดินเสื่อมเป็นต้น (ภาพที่ ๘) ซึ่งผลการศึกษาดังกล่าวจะถูกนำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานเบื้องต้นในการเข้าไปปฏิบัติการในแต่ละพื้นที่ แต่อย่างไรก็ตามเนื่องจากข้อมูลดังกล่าวได้มาจากการรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิซึ่งสามารถบ่งชี้สถานภาพของชุมชนนาร่องในภาพกว้างเท่านั้น ดังนั้น จึงจำเป็นที่จะต้องมีการเก็บข้อมูลของชุมชนแต่ละด้านในเชิงลึกเพิ่มเติมต่อไป ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์และตรงประเด็นที่สามารถนำไปใช้วางแผนในการดำเนินงานที่มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับสถานการณ์ในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ภาพที่ ๘ สภาพปัญหาเบื้องต้นของชุมชนนาร่องโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการพัฒนาชุมชนต้นแบบโครงการหลวงเพื่อให้คนอยู่อาศัยร่วมกับป่าไม้และสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน
ที่มา: กรมพัฒนาชุมชน (๒๕๕๕)

3. สังเคราะห์รูปแบบและกระบวนการขับเคลื่อนของชุมชนเพื่อให้เกิดแนวทางปฏิบัติที่ดีให้ชุมชนอาศัยอยู่ร่วมกับป่าไม้และสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน

จากการรวบรวมข้อมูลและจัดเวทีชุมชน พบว่า ในแต่ละชุมชนเริ่มมีกระบวนการจัดการที่เอื้อให้ชุมชนของตนเองอยู่ร่วมกับป่าไม้และสิ่งแวดล้อมอย่างกลมกลืนและสมดุลเป็นเบื้องต้นอยู่แล้ว

แต่มีความสมบูรณ์ของประเด็นและระดับความเข้มข้นของการดำเนินงานที่แตกต่างกัน ซึ่งมีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนากระบวนการจัดการชุมชนดังกล่าวให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นโดยคำนึงถึงความสอดคล้องกับรูปแบบภูมิสังคมของแต่ละชุมชน และสถานการณ์ของสังคมโดยรวมต่อไป โดยในเบื้องต้นทางโครงการวิจัยได้ร่วมกับชุมชนในการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน ประเด็นปัญหา และภาพที่ชุมชนต้องการอยากให้เป็นทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของแต่ละชุมชนนำร่อง (ตารางที่ 5 ถึงตารางที่ 7) แล้วนำข้อมูลดังกล่าวมาใช้ในการวางแผนดำเนินงานพัฒนาชุมชนต้นแบบโครงการหลวง ซึ่งจะมีการทดลองดำเนินงานตามแผนที่ได้วางไว้ต่อไป

ตารางที่ 5 แนวทางในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนต้นแบบโครงการหลวงภูมิสังคมป่าเมี่ยง

ลักษณะชุมชน	จุดเด่น	ข้อจำกัด/ปัญหา	แนวทาง (โอกาส)
สังคม	<ol style="list-style-type: none"> 1. เป็นคนพื้นเมืองล้านนา 2. มีความประณีตและรับเทคโนโลยีได้ง่าย 3. มีวิถีชีวิตที่เกื้อกูลกับป่า 	<ol style="list-style-type: none"> 1. มีการอพยพย้ายถิ่น 2. แรงงานในพื้นที่ลดลง 3. ไม่มีเอกสารสิทธิ์ 4. การขายที่ดินทำกิน 	<ol style="list-style-type: none"> 1. เศรษฐกิจพอเพียง 2. การพัฒนาความเข้มแข็งของกลุ่ม 3. การสร้างจิตสำนึก
เศรษฐกิจ	<p>มีรายได้จากกิจกรรมที่เกื้อกูลกับป่า</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ กาแฟ ▪ ไม้ดอก/ไม้ประดับ (กล้วยไม้ เฟิร์น) ▪ พืชท้องถิ่น (ลิงลาว) ▪ น้ำผึ้ง ▪ เห็ด 	<ol style="list-style-type: none"> 1. พื้นที่ทำการเกษตรจำกัด 2. ต้องซื้อข้าวกินเนื่องจากไม่มีพื้นที่ปลูก 3. รายได้จากการเก็บเมี่ยงลดลงเนื่องจากค่านิยมในการบริโภคเมี่ยงลดลง 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ทาพืชทางเลือกที่สามารถปลูก/เลี้ยงภายใต้ร่มเงาและใช้พื้นที่น้อย เช่น สมุนไพร กล้วยไม้ เฟิร์น วานิลลา เห็ด (ผึ้งโกรน) 2. เพิ่มมูลค่าของใบชาเมี่ยง (หัตถกรรม) 3. Food bank (ลิงลาว มะขม) 4. การเลี้ยงกระต่าย
สิ่งแวดล้อม	<ol style="list-style-type: none"> 1. ป่าไม่มีความอุดมสมบูรณ์ 2. มีการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพ 	<ol style="list-style-type: none"> 1. พื้นที่มีความลาดชันสูงเกิดการชะล้างพังทลายของดิน 2. มีน้ำเสียจากกระบวนการผลิตกาแฟ 3. ไม่มีระบบการจัดการขยะ 4. มีการบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อขยายพื้นที่เกษตร 	<ol style="list-style-type: none"> 1. พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ-เกษตร-วัฒนธรรม 2. การสร้างแรงจูงใจในการรักษาระบบนิเวศน์ (PES) 3. จัดทำแนวเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินที่ชัดเจน 4. การเสริมสร้างความอุดมสมบูรณ์ของความหลากหลายทางชีวภาพเพื่อเป็นฐานอาหารและยาในชุมชน 5. Zero waste 6. ปลูกหญ้าแฝก

ตารางที่ 6 แนวทางในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนต้นแบบโครงการหลวงภูมิสังคมที่ทำนาข้าวเป็นหลัก

ลักษณะชุมชน	จุดเด่น	ข้อจำกัด/ปัญหา	แนวทาง (โอกาส)
สังคม	<ol style="list-style-type: none"> ส่วนใหญ่เป็นชนเผ่าละแวกและกะเหรี่ยง มีการรักษาและสืบทอดวัฒนธรรมและประเพณีชนเผ่า ชุมชนมีความเข้มแข็งและมีการรวมกลุ่ม 	<ol style="list-style-type: none"> มีการอพยพย้ายถิ่น ชุมชนมีการศึกษาขั้นพื้นฐานน้อย 	<ol style="list-style-type: none"> เศรษฐกิจพอเพียง การพัฒนาความเข้มแข็งของกลุ่ม
เศรษฐกิจ	<ol style="list-style-type: none"> การผลิตผักปลอดสารพิษ/อินทรีย์ (RPF) การปลูกผักในโรงเรือน (RPF) การปลูกไม้ผลเมืองหนาว หัตถกรรมผ้าทอ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ 	<ol style="list-style-type: none"> ผลผลิตข้าวราคาต่ำ ต้นทุนการผลิตสูง (กะหล่ำปลี) 	<ol style="list-style-type: none"> การคัดเลือกและรักษาพันธุ์กรรมข้าวท้องถิ่นที่มีความโดดเด่น ศึกษาระบบการปลูกพืชในนาข้าวเพื่อเพิ่มผลผลิต Food bank (เนียง หมาก) การใช้ปัจจัยการผลิตจากทรัพยากรในท้องถิ่น
สิ่งแวดล้อม	<ol style="list-style-type: none"> ป่าไม่มีความอุดมสมบูรณ์ มีแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติที่สวยงาม (นาขั้นบันได น้ำตก ถ้ำ) 	<ol style="list-style-type: none"> พื้นที่ที่มีความลาดชันสูงเกิดการชะล้างพังทลายของดิน ไม่มีระบบการจัดการขยะ มีการใช้สารเคมีทางการเกษตรสูง (กะหล่ำปลี) ขาดแคลนแหล่งกักเก็บน้ำทางการเกษตร ยังไม่มีแผนแบ่งเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินที่ชัดเจน 	<ol style="list-style-type: none"> พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ-เกษตร-วัฒนธรรม การกำหนดขอบเขตการใช้ที่ดินให้มีความชัดเจน ส่งเสริมการใช้ประโยชน์ที่ดินให้ถูกต้องตามหลักของการอนุรักษ์ดินและน้ำ Zero waste

ตารางที่ 7 แนวทางในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนต้นแบบโครงการหลวงภูมิสังคมที่มีฐานจากการปลูกฝิ่น

ลักษณะชุมชน	จุดเด่น	ข้อจำกัด/ปัญหา	แนวทาง (โอกาส)
สังคม	<ol style="list-style-type: none"> 1. มีการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี 2. มีความขยัน 3. เด็กส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาภาคบังคับ 4. หมู่บ้านปลอดภัยเสพติด 5. มีกลุ่มองค์กรที่เข้มแข็ง 	<ol style="list-style-type: none"> 6. การฆ่าตัวตายต่อเนื่อง 7. การเคลื่อนย้ายเยาวชนไปเรียนและทำงานนอกชุมชน 	<ol style="list-style-type: none"> 8. การพัฒนาความเข้มแข็งของกลุ่ม 9. การสืบทอดวัฒนธรรมประเพณี 10. หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง
เศรษฐกิจ	<ol style="list-style-type: none"> 1. การผลิตผักปลอดสารพิษ (GAP/อินทรีย์) 2. การปลูกไม้ผลเมืองหนาว (พลับ สตรอเบอร์รี่) 	<ol style="list-style-type: none"> 3. มีผลผลิตล้นตลาดบางช่วงฤดูกาล 4. พึ่งพาอาหารจากภายนอก (ใช้ประโยชน์จากพืชท้องถิ่นลดลง) 5. ผลผลิตข้าวต่ำ 6. การให้เข้าพื้นที่ทำการเกษตรแก่บุคคลภายนอก 	<ol style="list-style-type: none"> 7. สนับสนุนการแปรรูปผลผลิต 8. Food bank 9. การเพิ่มผลผลิตข้าว/พื้นที่ 10. การใช้ปัจจัยการผลิตจากทรัพยากรในท้องถิ่น
สิ่งแวดล้อม	<ol style="list-style-type: none"> 1. เป็นแหล่งป่าสนธรรมชาติ 2. มีระบบการอนุรักษ์ดินและน้ำ 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ขาดกระบวนการจัดการขยะในชุมชนที่ดี 2. มีการเลี้ยงสัตว์แบบปล่อย 3. ยังไม่มีการแบ่งเขตการใช้ที่ดินอย่างชัดเจน 4. ป่าต้นน้ำเสื่อมโทรม 5. ขาดระบบการบริหารจัดการน้ำทางการเกษตรที่เหมาะสม 	<ol style="list-style-type: none"> 1. พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ-เกษตร-วัฒนธรรม 2. การกำหนดขอบเขตการใช้ที่ดินให้มีความชัดเจน 3. Zero waste 4. การฟื้นฟูป่าต้นน้ำ 5. กฎระเบียบ/มาตรการการใช้น้ำของชุมชน

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษา

1. การคัดเลือกพื้นที่ศึกษาตัวแทนของลักษณะภูมิสังคมในแต่ละรูปแบบ

จากการรวบรวมข้อมูล และพิจารณาโดยอาศัยลักษณะของพื้นที่ บริบทของชุมชน รวมทั้งรูปแบบกิจกรรมและความพร้อมของศูนย์พัฒนาโครงการหลวง สามารถคัดเลือกชุมชนในพื้นที่ ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงนาร่องทั้ง 3 รูปแบบภูมิสังคม ดังนี้ ภูมิสังคมป่าเมี่ยง ได้แก่ ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงป่าเมี่ยง จ.เชียงใหม่ ภูมิสังคมที่มีการทำนาเป็นหลัก ได้แก่ ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงทุ่งเริง จ.เชียงใหม่ และศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่ลาน้อย จ.แม่ฮ่องสอน และภูมิสังคมที่มีฐานจากการปลูกฝิ่น ได้แก่ ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แฮ จ.เชียงใหม่ ส่วนภูมิสังคมที่ยังมีการยังชีพด้วยการหาของป่าและล่าสัตว์ มักพบสอดแทรกอยู่ในทุกรูปแบบภูมิสังคมจึงไม่สามารถแยกออกเป็นรูปแบบภูมิสังคมที่ชัดเจนได้

2. ข้อมูลพื้นฐานทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม รวมทั้งองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวิถีชีวิตของชุมชนนาร่องในแต่ละรูปแบบภูมิสังคม

จากการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม พบว่า ในแต่ละชุมชนมีการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจที่ดีขึ้น โดยมีอาชีพส่วนใหญ่อยู่ในภาคเกษตรกรรม และมีรายได้ผ่านเกณฑ์มาตรฐานของประเทศ ด้านสังคม ชุมชนมีความเข้มแข็ง มีการรวมกลุ่ม และมีส่วนร่วมในกิจกรรมส่วนรวมในระดับที่แตกต่างกัน โดยมีแนวโน้มในการเข้าร่วมกิจกรรมส่วนรวมของชุมชนน้อยลงกว่าในอดีต ทั้งนี้เนื่องจากสมาชิกแต่ละคนต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับกิจกรรมการประกอบอาชีพ ในส่วนของด้านสิ่งแวดล้อมเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงวิถีเกษตรเพื่อการยังชีพเข้าสู่ระบบเกษตรเชิงพาณิชย์มากขึ้น ทำให้ทรัพยากรในพื้นที่ถูกใช้ประโยชน์อย่างเข้มข้น และในบางชุมชนเริ่มเกิดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม เช่น ปัญหาขยะ ปัญหาน้ำเสีย มีอัตราการชะล้างพังทลายของดินสูง คุณภาพดินเสื่อม เป็นต้น

3. สังเคราะห์รูปแบบและกระบวนการขับเคลื่อนของชุมชนเพื่อให้เกิดแนวทางปฏิบัติที่ดีให้ชุมชนอาศัยอยู่ร่วมกับป่าไม้และสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน

จากการรวบรวมข้อมูลและจัดเวทีชุมชน พบว่า ในแต่ละชุมชนเริ่มมีกระบวนการจัดการที่เอื้อให้ชุมชนของตนเองอยู่ร่วมกับป่าไม้และสิ่งแวดล้อมอย่างกลมกลืนและสมดุลเป็นเบื้องต้นอยู่แล้ว แต่มีความสมบูรณ์ของประเด็นและระดับความเข้มข้นของการดำเนินงานที่แตกต่างกัน ซึ่งมีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนากระบวนการจัดการชุมชนดังกล่าวให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นโดยคำนึงถึงความสอดคล้องกับรูปแบบภูมิสังคมของแต่ละชุมชน และสถานการณ์ของสังคมโดยรวมต่อไป โดยในเบื้องต้นทางโครงการวิจัยได้ร่วมกับชุมชนในการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน ประเด็นปัญหา และภาพที่ชุมชนต้องการอยากให้เป็นทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของแต่ละชุมชนนาร่อง แล้วนำข้อมูลดังกล่าวมาใช้ในการวางแผนดำเนินงานพัฒนาชุมชนต้นแบบโครงการหลวง ซึ่งจะมีการทดลองดำเนินงานตามแผนที่ได้วางไว้ต่อไป